

**YEREL MALZEMEYİ ÖNEMSEYEN BİR ŞAİR:
AHMED-İ DÂİ (DİVANINDA KULLANDIĞI ATASÖZLERİ
VE DEYİMLER)**

*M. Ziya BAĞRIAÇIK**

ÖZET

Klasik (divan) şiirin dil ve üslubu günümüze değin hep tartışılmalıdır. Teşekkül (XIV-XV) aşamasındaki şairler yerel malzemeye sarılıp satıhta dolaşmışlar; halefleri ise manayı daha derinleştirme gayretiyle aşkın şiirler söyleyerek, işi zamanla bir hüner gösterme yarışına dönüştürdükleri için eleştirilmişlerdir. Kuruluş döneminin aksine XVI-XVII-XVIII yüzyıllar Gibb'in deyiimiyle *İranileşmenin daha belirgin* olduğu bir dönemdir. Her ne kadar daha sonraki yüzyıllarda bu teslimiyete *mahallileşme* adında bir tepki çabası gösterilse de çok başarılı olduğu söylenemez. Zira ilk başlardaki şairlerin Türkçe söyleme konusundaki takındıkları tabii tavır mahallileşmeyle birlikte adeta yerini sunî bir gayrete bırakmıştır. Yunus'un ve Sultan Veled'in başlattığını söyleyebileceğimiz bu tavrı Aşıkpaşa, Gülşehri, Ahmedî, Kadı Burhaneddin takip etmiş, XV. yüzyılın başlarında ise bayrağı Ahmed-i Daî teslim alarak Necatiye devretmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed-i Dâi XV.yüzyıl Divan Atasözleri Deyimler.

**THE POET MINDING THE LOCAL INSTRUMENTS:
AHMED-I DÂİ (THE PROVERBS AND IDIOMS
IN HIS DIVAN)**

ABSTRACT

Discussion about the language and style of classic (Divan) poem has always been one of the major discussion in literature. While the poets of XIV and XV centuries have kept significant distance with the meaning

* Öğr. Gör., Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, konevi@hotmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

by focusing on the local matters, their successors have profoundly focused on the poems that attempt to explore the meaning further. However, the latter poems have been criticized for gradual engagement in exhibition of their ingenuities. On the contrary to the establishing era, in Gibb's expression, "the Iranization was more prominent" at XVI, XVII, and XVIII centuries. Although there were some efforts against this resignation in terms of localization during the following centuries, these have not been successful so far. Because, the indigenous attitudes of poets in expressing their poems in Turkish at early stage have nearly been replaced by the artificial efforts right after the localization. This indigenous style initiated by Yunus and Sultan Veled at earlier era has been followed by Asik Pasa, Gulsehrî, Ahmedî and Kadı Burhaneddin. Right at the beginning of the XV century, Ahmed-i Daî has taken over the mission and turned it over to Necati. This article deals with Ahmed-i Dai's efforts.

Key Words: Ahmed-i Daî XV Century Divan Proverb Idioms.

A. Divan Şiirinin Teşekkül Yılları (XIII-XIV-XV) / Dil ve Üslup

Osmanlı dilinin mahalli dilin karmaşası arasından bir batı Türkçe edebiyatı aracı olarak kesin bir şekilde zuhur etmesinden önce İran'da mistik dönem tamamen geride kalmış ve edebiyat, Osmanlı aleminde (Batı Türkçesi'nin teşekkülüyle birlikte) Hüseyin Baykara'nın sarayı çevresinde toplanan lirik ve romantik şairlerin elinde kalmıştır. Bu grupların ilkinin başında Hafız'ın takipçisi olan Ali Şir Nevaî yer almaktadır. Ali Şir, İranlı üstatlara denk bir biçimde Doğu Türkçesi ya da Çağatay dilinin önemli bir şair ve yazarıdır. İkinci grubun liderliğini ise meşhur şair Câmî yapmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlı şiirinin zuhuru için artık her şey hazır; bunun için ilk dönemde işbaşında olan güçler edebi bir araç olarak kullanılacak olan Batı Türkçesini oluşturmuş, edebiyatlarının aracı olacak dilin ne olacağını kararlaştırmış ve geliştirmişti. Böylece bu dil estetik ve edebi bir özlem olarak kabul edilmiş oluyordu, artık bir eksiklik kalmamış ve kekeleyerek de olsa Osmanlı edebiyatı işbaşı yapıyor,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

öncüler büyük kalabalıklar halinde gruplaşıyorlardı. Osmanlılar daha edebiyatlarının başlangıcında Tatar lehçesindeki eksiklikleri gidermek için gerekli gördükleri Farsça ve Farsçalaşmış Arapça kelime ve deyimleri seçmeye ve dillerine dahil etmeye başlamışlardır. Orijinal şekillerini aynen muhafaza etmekle birlikte yeni lisana adapte olmuş diyebileceğimiz bu yeni sözcükler her hususta Türkçe telaffuz kaidelerine tabi tutulmuşlar; bu sebeple dilin Tûrânî esaslarına uymuş sözcükleri için Farsçalaşmış Türkçe değil, Türkçeleşmiş Farsça demek daha uygundur. Zaman geçtikçe bu şekilde çok daha fazla ilaveler yapılmıştır. Farsça fikirler ve üslup kaideleri kabul edilmiş ve bir ittifak sağlanmıştır. Böylece ikinci ve daha sonraki dönemlerin dili oldukça işlenmiş bir mozayik haline gelmeye başlamıştır (Gibb 1999: 93, 31).

Esasen Türk Edebiyatının bilinen ilk eserleri XI. yüzyıldan itibaren Hakanî Türkçesiyle yazılmaya başlanmış, ancak gazel, kaside, mesnevi gibi nazım şekilleri; tevhid, nat, münacat gibi nazım türlerinin etkisiyle Türkçe yerini tedricen Arapça ve Farsça kelimelere bırakmak zorunda kalmıştır. XIII-XIV. Yüzyıllarda okunmak ve de anlaşılacak kaygısı güden kimi şairler Türkçe'nin Farsça ve Arapça gramerini ve sözcük hazinesini kullanmadaki hareketlilik kabiliyetiyle müstakil sayılabilecek bir Osmanlı şiiri anlayışının ilk tohumlarını atmışlardır. Nitekim hiç Türkçe eser vermemekle eleştirilen Mevlana Celâleddîn'in oğlu Sultan Veled'in bile eserlerinde Türkçe beyitler bulunmaktadır. Daha sonraları Ahmed Fakih, Yunus Emre, Ahmedî, Ahmed-i Dâî ve Necati gibi şairler kısmen de olsa Türkçe'nin ses bayraktarlığını yapmışlardır. Bu güne değin yapılan araştırmalarda Osmanlı şiiri hala bazı kaynaklarda "saray" ya da "havas" edebiyatı olarak nitelendirilmektedir. Hatırı sayılır edebiyat tarihçileri onu estetik bulmakla birlikte *hayatın dışında* olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki divan şiiri sıkça söylenenin aksine, suni ve gerçeklerden kopmuş değil, tersine kullanmaktan sakındığı sıradan kelimeler ve bir anda anlaşılması kolay olmayan kavramları ile gerçeğin düzenini yansıtmaktadır (Walsh 1973:119). Bu itibarla araştırmacılar, divan şiirini yorumlarken şairlerin toplumsal hayata dâir izlenimlerini atasözleri ve deyimlerle nasıl da tevsik ettiklerini görmek zorundadırlar. Atasözleri ve deyimler zamanın şairine soyut / somut birçok veri sunmaktadır. Bu kaynaklardan beslenen bir şairin mecaz dünyası, toplumsal hayatın birçok karesini de havâdir. Ahmed-i Dâî bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

durumun farkındadır. Özellikle toplum hayatının aksayan yönlerini yerel malzemeyle apaçık ortaya koyabilmiştir.

B. Bir Şair Olarak Ahmed-i Dâî

Anadolu’da bir edebi dilin tesis edilmesi ve bu edebi dilin oluşturduğu divan edebiyatının şekillenme sürecinin ciddi mimarlarından biri olan Ahmed-i Dâî, XIV ve XV. yüzyılın Türkçe şiir söyleme gayreti ile öne çıkan şairlerindedir. Onun başarısında hiç şüphesiz şiirlerine kattığı mahalli çeşni büyük ölçüde rol oynar. Tezkirecilerden Sehi Bey, Dâî hakkında en geniş malumatı şöyle verir: “*İsmi Ahmed’dir. Bu dahi sultan Emir Süleyman şairlerindedir. Hoş tab‘, suhandân, rind, ve nâzûk ve latîf ve cerb-zebân ve zarîf, bu fennin kâmili ve bu ilmin kâbili olub ehl-i ilm kısmındandır. Kadılık etmiş kişidir. Mesnevî ve kasâid ve gazeliyyât dimekte mâhir ve her nev‘i güftârı ve eş‘ârı vâfir, sâhib dîvân ve dîvânı müte‘âref ve diyâr-ı rûmda her taraf ebyât dopdoludur. Anda çok emsâl-i acâib ve letâif-i garâib derceylemiştir. Arabî ve Fârisî ve Türkî dilde eş‘ârı var. Fâzıl ve kamil, tamam iştihâr bulmuş kimsedir...*”. Özellikle Divanının herkes tarafından biliniyor olması dahi emekleme devresindeki şiir dilinin halk diline uygunluğunun bir göstergesidir. Banarlı, Dâî’yi Anadoludaki Türkçe şiirin kurucuları arasında gösterir: “*bir şair olarak Ahmed-i Dâî, Fârisî şiirleri iyi kavramış; bu şiirin ahenk ve söyleyiş inceliklerine varmış; iran şiirini veya irankârî şiiri Türkçe söyleyişte ciddi bir başarı elde etmiştir* (Banarlı 1971:455-456). Mazıoğlu da hemen hemen aynı kanaati taşımaktadır: “*Dâî, Ahmedî ve Şeyhi arasında yetişmiş velut bir yazar, usta bir şairdir. Ahmedî gibi eserleriyle edebiyatın gelişmesine hizmet etmiş, divan edebiyatının kuruluş devri sayılan bu dönemde Türkçe’yi çok rahat ve düzgün bir biçimde kullanmıştır.*” (Mazıoğlu 1982:101).

C. Atasözleri / Deyimler ve Şiirdeki Etkileri

XIV-XV. yüzyıl şairlerinin birçoğu Türk Dilini edebi bir dil yapabilme gayretiyle mümkün olduğunca Türkçe sözcüklere yer vermişlerdir. İşte bu gayrette darb-ı mesellerin rolü çok mühimdir. Bu itibarla gerek Dâî gerekse Necati şiirlerinde irsâl-i mesellere sıkça başvurarak yerli malzemeyi hemen her gazellerinde kullanmışlardır. Zira atasözleri anlatılmak istenen (maksadı), davranışları kendi içerisinde farklı boyutlara tebdil ederek nesilden nesile aksettirmesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

özelliğiyle edebiyatımızın vazgeçilmezlerindedir. Şairler tavsif, teşbih ve de tesbit aşamasında sık sık bu hazır malzemelere başvururlar. Klasik edebiyatımız birçok söylemin aksine toplumun hafızasını yansıtabildiği içindir ki divan şairlerinin çoğu bu hazır söz kalıplarını ağıdalı Farsça terkiplerin arasına yerleştirerek adeta şiirlerini anlaşılır kılmışlardır. Öyle ki atasözleriyle yapılan iktibaslar geleneğin bir parçası olmuştur. XVI. yy'ın başlarında Cevrî'nin: “*bu mesel gözgü gibi yüz gösterür / birdür illa ma'niyi yüz gösterür*” beyti atasözlerinin şiirdeki önemi açısından hayli ilginçtir. Ahmed-i Dâî de bu geleneğe uyan ender şairlerdendir.

Bu makalede Dâî'nin Prof. Dr. Mehmet Özmen tarafından hazırlanan Türkçe divanı taranmış ve kullandığı atasözü / deyimler tespit edilerek TDK'nın interaktif ortamda araştırmacılara sunduğu Atasözü ve Deyimler Sözlüğünden takiple günümüzdeki kullanımları verilmiştir.

D. Ahmed-i Dâî'nin Türkçe Divanındaki Atasözleri:

Altının kıymetini sarraf bilir.

olmağıl dâ'î muqayyed ol vefâsuz yâra sen
âdemî kıdrin ne bilsün degme bir hercâyiler (s.190/200/5)

Bal tutan parmağını yalar.

datma ol şekker dudağdan ger **oğul balı** ise
kim **aña barmak banarlar** her zamân helvâyiler (s.190/200/3)

Fırsatı ganimet bilmek.

tut fırsatı ganimet ü 'ömri 'aziz bil
ahvâl-i halka bir nazâr it i' tibâr kıl (s.14/6/21)

gel **fırsatı ganimet** ü 'ömri 'aziz bil
bu hüsn ile biten kamu çünkim girü yiter (s.90/45/7)

hüsrevâ sen câm-ı cimşid iç ki fırsatdur bu dem
fırsatı gey bil ganimet kıanı ol cemşid ü key (s.187/194/2)

ferâğ u emn ü şihâtdür bu **fırsat gey ganimetdür**
sa' âdet hîş ü devletdür iş olup bahtiyâr andan (s.22/9/7)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

fürşat çü ğanîmetdür anuñ vaqtını saqla iy pîr-i ğiredmend
fevt olmaz iken ğaflet ile vaqt-ı cüvânî iç dosta bekâmî
(s.89/43/4)

Dünya kimseye (Süleymana bile) kalmamış.
bu ğüblığuñ çağını gel bugün ğanîmet tut
cihân kimesneye qalmaz geđer zemâne begüm (s.258/307/3)

Alna yazılan başa gelir.
Vardur **ezel yazusu bozulmaz** diyü meşel
Niçün bu sırrı bilmiş iken ğayrete qalam (s.223/251/2)

Fırsat her vakit ele geđmez.
gel hoş görelüm bir niçe gün ‘ömri ğanîmet
ğüymeز kişiyeye fırsat-ı eyyâm efendi (s.210/209/4)

bu rüzigâr elinden bulur iseñ fırsat
geđerme ‘ömrüni zâyî‘ ki rüzigâr geđer (s.200/215/6)

Fırsatı kaçırmaq. (fırsatı fevt etmek)
fürşat bugündür aña turuñ birbirüñüzi
bir vaqt ola kim anmayalar yıl u ay ile (s.40/13/40)

‘âkıll iseñ **fırsatı fevt itmeyügör** zînhâr
zîra **fürşat fevt idenler** çok peşimân eyledi (s.48/17/27)

fürşat çü ğanîmetdür anuñ vaqtını saqla iy pîr-i ğiredmend
fevt olmaz iken ğaflet ile vaqt-ı cüvânî iç dosta bekâmî
(s.89/43/4)

gel gel ki ‘ömr va‘ deye **ğüymeز vefâ** kıll uş
fürşat deminde zevk idelüm hoş şafâyıla (s.149/137/5)

Fırsattan istifade etmek.
pendüme tutsañ kulağuñ aç gözüñden bendüñi
zîra **fürşat el virüp** müşkiller âsân eyledi (s.48/17/17)

tur iy kılavuz çek bizi âb u hevâsı hoş yire
sâķi tıoyur gökçek bizi **fürşat bugündür** iysere (s.81/32/1)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

furşat el virmiş iken gel berü iy cân içelüm
hâşşa ma' şük ola meyhânedede mihmân içelüm (s.123/97/1)

bugün **eyyâm-ı furşatdur** ki hüsnuñ bağı cennetdür
bu furşat gey ganîmetdür buña şükrânedür cânlar
(s.155/146/2)

Gözden irak olan gönülden de irak olur.
gözden iraq egerçi gönülden iraq olur
gönlümedür hayâli yakın gözden ol ba' id (s.99/58/6)

müştâk-ı hazret ola dahı ol firâk ile
gözden iraq düşe vü gönülden ferid ola (s.56/19/39)

İt ürür kervan yürür.
şüfi melâmet itse saña uyma geç yöri
zîrâ meşel durur it ürür kârübân geçer (s.203/218/7)

Kelle sağ olsun külah bulunur.
yoldaşuñ eger gitdise koldaş esen olsun
kaygu yimegil bork için ol baş esen olsun (s.211/233/1)

Kendi düşen ağlamaz.
gönül kim ' ışka düşdi ağlamasun
neye ağlar çü miskîn kendü düşdi (s.168/165/6)

Son pişmanlık fayda vermez.
bu vaktı her ki fevt itdi soñı haşret bile gitdi
gönül çün dikenı bitdi **ne aşşı soñ peşimânlar** (s.155/146/3)

Vakit nakittir.
işret it ' iş ü şafâ sür ki **ganîmetdür vakt**
şâdiyi bir yaña ço guşşayı bir yana bıraç (s.206/224/4)

E. Ahmed-i Dâî'nin Türkçe Divanındaki Deyimler:

Adı kalmak.
zehî sultân kim ol gitdi cihândan
dahı **kodı cihânda hoş eyü ad** (s.74/26/20)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

dirġgā kanı ol devletlü sulţān
cihānda adı kaldı mīr sūlmān (s.73/26/12)

Aġız aġıza vermek.

şīrīn lebūñ şerhinde dāʿī çü dile geldi
aġız aġıza koyub bir bir şorası nāzūk (s.125/99/8)

aġız aġıza koyubanı sīne-be-sīne
 ol tatlu dili derdüme dermānı bir öpsem (s.145/130/8)

Aġzı sulanmak.

şeftālū görse dāʿī sözin **aġzı şulanur**
 inʿām iderse dāʿīye ol ter dudakların (s.137/117/6)

Aġzının suyu akmak.

aġzuñ şuyını қо ki lebūñ üstine **akşun**
 her nem var ise heb dükeli der-nażar olsun (s.135/115/2)

ol zevķ ile şūrāhinūñ **aġzı suyını aķıt**
 ol reşk ile ķadeķ gözini eşķibār ķıl (s.14/6/19)

dāʿī lebūñe ķarşu çün **aġzı şuyı aķmaz**
 pes şīʿr-i selāsetde ünūñ böyle nedendür (s.186/192/7)

And içmek.

ħaķķum benüm muħabbet ile sende çoķdurur
 tañrı ŧanuķdur **and içerem** muştafā ħaķı (s.119/90/2)

her kim senūñle **and içer** ol yaru andadur
 ʿahdi gözet vefāyı şaķın bozma anda dur (s.97/56/1)

ol kim ķarār u ķavl idicek ķaķar **içmez and**
 ķavlüm ķarārüm anuñ ile benüm andadur (s.97/56/2)

senūñ başuñ için severem ben seni inan
 tañrı ŧanuķdur and içerem muştafāyıla (s.149/137/4)

dāʿī elüme **and içerem** saġraķ almayam
 tā şunmayınca bir zenaķı sāde içmeyem (s.190/199/7)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/5 Summer 2009*

Aşka düşmek.

göñül kim **‘ışka düşdi** ağlamasun
 neye ağlar çü miskîn kendü düşdi (s.168/165/6)
 Ger hõr olursa **‘ışka düşen** âdemî n’ola
 Sen çok yaşa ki kullara sultân ‘azîz olur (s.156/147/5)

şâhâ esirge ben kuluñı **‘ışka düşmişem**
 luḫf eylegil muḫabbetüñe mübtelâyıla (s.149/137/3)

Bağrı parçalanmak / yanmak.

biñ päre kıldı bağrumı vü degme pâresin
 yok yire bir kuru söz ile atdı pâreye (s.113/80/3)

âyâ suçum nedür ki benüm her zamân kıılır
 kirpük oқыyla **bağrumı şad päre** gözlerüñ (s.158/149/6)

biñ päre kıldı bağrumı vü yaqdı odlara
 bir gör kim oda yaqmaduğun päre var mıdur (s.215/237/6)

Bal yağ ile beslemek / Yağa bala batırmak.

hezârân rahmet ola ata anaya
 ki **beslemiş seni bal yağ içinde** (s.257/305/3)

Baş çekmek.

ğaflet içinde serkeş olup nice **baş çekem**
 geçmeyiser mi bu boyuna bir gün ol yağa (s.39/13/27)

Başını ortaya koymak.

biñ başuñ eger gitse anuñ yolına dâ‘ı
 sen çok yaşa bu sînedeki baş esen olsun (s.212/233/1)

benven ol ‘ışkuñ yolında **baş u cân terkin uran**
 bînevâlik resmini ‘âlemde bünyâd eyleyen (s.248/292/5)

Başa çıkmak.

hîç bir kimesne ol ‘ışk ile **başa çıkmadı**
 başlar çıkar yürekde kim ol başa beñzemez (s.171/170/3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/5 Summer 2009*

Başını alıp gitmek.**başum alayın ilden gideyin**

dād isteyeyin ol hān elinden (s.132/110/6)

Bir pula (dönmek) değmemek.şatun alma beni ben **bir pula degmez** kişiyem

hayf ola benim için açça vü puldan çıkasun (s.199/213/3)

Bir pula satmak.dā'iyā dünyā denīdür **şat anı bir kadehe**

her ki 'ārifdür anuñ himmeti merdāne gerek (s.140/122/7)

Can bağışlamak.

ol selāmī kim gerekdür muştulık biñ cān aña

tenlere **cānlar bağışlar** cān virür cānān aña (s.75/27/1)

şehā şekker lebüñ şol şerbetīdür

ki her bir cür' ası biñ **cān bağışlar** (s.196/209/2)***Can beslemek.***şafā vü zevk ile **cān besle** dā'ī

çüriyiser tenüñ toprağ içinde (s.257/305/6)

Cana değmek.'ārifüñ şöhetinüñ bir demi biñ **cāna degir**

'āşikuñ her nefesi vuşlat-ı cānāna degir (s.248/293/1)

Cana kastetmek.nergis-i mestānesi çün **cāna kaşd itdi** körüñ

āhū köz birle bolupdur uşbu aşlan içgüci (s.268/325/6)

Cefā çekmek.**çekdüm cefāsm** ol bīvefānuñ

hiç luţf ider mi ihsān elinden (s.132/110/6)

Firākuñdan **cefā çok çekmişem** ben

Oluram ara ğam-gīn ara müştāk (s.149/136/5)

Turkish Studies*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Dağlara düşmek.

dâ'î saḳın cevrüñ ile **tağa düşmesün**
mūsî yolında çok kişinüñ 'azmi fûradur (s.96/53/7)

Derdine dermân olmak.

ağız ağıza koyubanı sîne-be-sîne
ol tatlu dili **derdüme dermânı** bir öpsem (s.145/130/8)

Derdine yanmak.

derd ile yandum dâ'î ne çäre
yâ rab devâ kı l dermân elünden (132/110/6)

Dilini bağlamak.

dâ'î ol şehd-i lebüñ vaşfını tekrâr idegör
dilini bağlasa tütî-yi şekerhâya düşer (s.144/129/7)

El etmek.

ğonçenüñ rengine **el etmek** dilersin itmegil
bülbüli gülşende lâl etmek dilersin itmegil (s.188/196/1)

Elden gelmemek / Ele girmek / Elinden gelmek.

bu gelür şâhum elünden kim ele girmeyesin
ille bu **gelmez elünden** ki gönülden çıkasın (s.199/213/2)

Elinde olmak / Olmamak.

ben kim olam kim ol yüce hâzretde dem uram
hâkimdür ol ne kim ide **fermân elindedür** (s.250/294/8)

Gam yememek.

gam yime iy şikeste-dil bu daḳı böyle qalmaya
fürkat içinde haste-dil bu daḳı böyle qalmaya (s.187/195/1)

şâd ol cihânda **gâm yimegil** guşsa görmegil
işüñ hemîşe 'işret ile 'îş ü câm ola (s.40/13/51)

ger bād-ı hazân esdi çemen naḳşını yoydı
iy bād-ı şabâ **gam yime** naḳkâş esen olsun (s.212/233/4)

gül yanagüña bitdi ise haḳḳ-ı benefşe
güzellik için **gam yime** göz kaş esen olsun (s.212/233/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Gönlüne girmek.

dâ'î tapuñı niçe sever bilmedüñ ise
ger **gönlüme gir** tut yüregüm yar bu gice (s.209/228/5)

Gönül avlamak.

iy gamzesi girişmeyile **gönlüm avlayan**
iy gözi fitne kirpügi oğ kaşı yâcuğum (s.131/108/3)

Göz göre (göre).

men cigerler hün idüp men tâ ki hün itsem aña
köz köre kıanum içer ol közleri kıan içgüci (s.268/325/4)

Kaş göz etmek.

öküş şüret ki her naqqâş idüpdür
bu resme kıankısı **göz kaş idüpdür** (s.134/113/1)

Göz kulak olmak.

hergiz revâ mı kim aña ben **göz kulağ olam**
ol bir sözüme dutmaya bir kez kıulağımı (s.269/327/1)

Gözden düşmek.

incüyi gözden bırağıdum dişlerüñ nazmuñ görüp
incü **gözden düşse** tañ mı kim nazâr gevherdedür
(s.270/330/1)

(bir şeye)...Gözüyle bakmak.

'ibret **göziyle bak** göresin cümlesin 'ayân
yoğsa ne aşşı zeyd ile 'amruñ rivâyeti (s.38/13/15)

Gözünü (dört) açmak.

tut 'ömrüñi gâñimet ü gafletden **aç gözüñ**
Endişeyi uzatma ki yoğdur nihâyeti (s.37/13/12)

Gözünü karartmak.

uş **göz karartdı** kıanuma ol kıara gözlerüñ
tâ kim kıanımı toprağ ile kıara gözlerüñ (s.157/149/1)

Hak (hakkını) yemek.

yimezem kimse **hâkıñ** söylemezem gaybetini
hâk bilür anı içen hâk mı ya nâhâk mı içer (s.191/201/6)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

İçinden kan gitmek (geçmek).

ma^ç şūka çün girişmeyile remz ider bize
her müdde^ı kim anı görür **içi kan geçer** (s.202/218/6)

İmanı gevremek.

iy türk-i hıtâ gamzeñ oqı cānı şımışdur
zülfüñ girihi küfr ile **imānı şımışdur** (s.159/151/1)

Kadrini bilmek.

visāli eldeyiken çünki **bilmedük kadrin**
yiridür ağlar isek şimdi zār zār dirîğ (s.112/79/2)

dā^ç iyā ol ki senüñ **kadrüñi bilürdi** kanı
tā ki ta^ç rif ide ol hāzret-i sultāna seni (s.192/203/7)

dā^ç i bu ^ç ömr **kadrini kim bildi** muğtenem
her gicesinde kadr ider ol gündüzinde ^ç id (s.99/58/7)

her ^ç ömr kim bu resme geçer kim **bilür** anuñ
kadrin cihānda gel bu sözi ihtisār kıl (s.15/6/27)

Kan dökmek / Kanını dökmek.

kanum dökerse gamzelerüñ gam degül n'ola
olsun helāl gözlerüñe kan bahācuğum (s.131/108/5)

Kan ağlamak.

deryā kırıyup çeşme-i ceyhün şoğulursa
biz sağ olalum gözdeki **kan yaş** esen olsun (s.212/233/6)

gerçi ben şabr ile **kan ağlayam** illā n'ideyim
^ç ākıbet cevr ü firākı cigerüm hūn idiser (s.110/76/4)

şular ki yoline cān virdi cümle **kan ağlar**
şular ki yüze güler cāna cān imiş bildük (s.211/232/3)

(birine) Karşı durmak.

gamzeñ oqına katlanımaz hūn olur ciger
çün oqa **karşu turmağa** cānā ciger gerek (s.151/140/5)

gözüñ bir āhudur aşlanlar avlar
kim aña **karşu turmaz** yüz bahādur (s.163/158/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Kaygı çekmek.

yoldaşuñ eger gitdise koldaş esen olsun
ķaygu yimegil bork için ol baş esen olsun (s.211/233/1)

(birinin ya da bir şeyin) Kıymetini bilmek.

şāhibnazar gerek ki senüñ **ķıymetüñ bile**
 cevherşināsa dürr ile mercan ‘aziz olur (s.156/147/2)

(bir şeye/birine) Kul köle olmak.

dā‘ī ol şāha **ķul oldu** kim anuñ ķullarınuñ
 kemterin saltanatı mülk-i süleymāna degir (s.249/293/7)

Kulak tutmak.

ol taş bağırlu gönli ķatı öykeler baña
tutmaz ķulak naşihata varduķça senk olur (s.153/142/6)

hergiz revā mı kim aña ben göz kulağ olam
 ol bir sözüme **dutmaya bir kez ķulağımı** (s.269/327/1)

sürāhī gerçi dir ķulķul **ķulak tutmaz** aña hiç gül
 hezār destān ile bülbül hezār oķursa destānlar (s.155/146/4)

ķulak tutar iseñ n’ola sözüme
 olasin müşteri dürr-i şemine (s.192/202/5)

eger şāhibgareż men‘ eyler ise
ķulak tutma sözine hāşa sultān (s.265/320/4)

ol nāzenin gör ki niçe nāz ider velī
tutmaz ķulağımı ķulınuñ bir niyāzına (s.256/304/3)

pendüme **tutsañ ķulağın** aç gözünñden bendüñi
 zīrā fırsat el virüp müşkilleri āsān eyledi (s.48/17/17)

(birinin ya da bir şeyin) Kurbanı olmak.

ğamzeñ oķına hedef cān siper eyler özin
 tā kim ola ķaşlaruñ yayına **ķurbān senüñ** (s.100/60/2)

İftiraya uğramak.

dirler baña ki zāhid ü zerrāk şūfidür
 tañrı řanuķ ki bir **ķuru bühtāna ķalmışam** (s.104/66/4)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/5 Summer 2009*

Laf atmak.

‘ışkuñ yolında **lâf urana** sen inanma ger
işbât iderse her sözini biñ delil ile (s.176/177/4)

‘ışkuñ yolında **lâf urana** gey hüner gerek
‘ışk ile pençe dartmağa merdâne er gerek (s.151/140/1)

Mihnet çekmek.

çekdüm cefâ vü cevri ile çok derd ü **mihnetin**
dermâna irmedüm dağı tımârı görmedüm (s.200/214/5)

(birinin) Ateşine yanmak.

iy la‘l ü lebi kıandım cevruñ **odma yandum**
luğ eyleyesin şandum cânım seven ölsün mi (s.180/183/3)

Paradan çıkmak.

şatun alma beni ben bir pula degmez kişiyem
hayf ola benüm için **ağça vü puldan çıkasım** (s.199/213/3)

Sefasını sürmek.

‘işret it ‘ış u **şafâ sür** ki ganimetdür vaqt
şâdiyi bir yaña ko guşşayı bir yana bırak (s.206/224/4)

(birini) Terkisine almak.

dâ‘î diler ki **terkin ura** yaruñ işi degül
ger yâr urursa terküñi dâ‘î iş andadur (s.98/56/5)

dirler baña ki **terkin ur** ol bivefâ yaruñ
ağyârı gör ki derd-i sere kıl ü kâl ider (s.137/118/5)

Yar olmak.

dâ‘î gibi muhibb ü vefâdarı terk idüp
bu bivefâyı gör ki varup kime **yâr olur** (s.142/126/6)

Yer öpmek.

iy şabâ ‘arz it **yir öp** ol hâzret-i sultân aña
hâzretinde kul yaraşur biñ şeh ü sultân aña (s.76/27/9)

Başını vermek.

biñ başuñ eger **gitse** anuñ yolına dâ‘î
sen çok yaşa bu sinedeki baş esen olsun (s.212/233/7)

Yoluna can (canını) vermek.

şular ki **yoline cân virdi** cümle kıan ağlar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

şular ki yüze güler cāna cān imiş bildük (s.211/232/3)

dā'î yoluñda cān şatar u ' ışk alur şatun
işler ider ki rind ile evbāşa beñzemez (s.171/170/7)

cānlar virüben yoluña sevdā şatun aldum
bir bencileyin ' ışka hırīdār kimüñ var (s.181/184/6)

Yüreğinin yağı erimek.

yürek yağın eridüp ' ışk odında
kızıl beñzin şarardup zār olan mūm (s.207/225/2)

Yüz sürmek.

kim ayağūñ tozına gelüp **yüz sürimese**
toprak başına kellesini cün ğubār kıl (s.16/6/42)

ol şehinşāh-ı cihān sultān muḥammed kim anuñ
yüz yire kor karşıunda biñ şeh ü sultān bugün (s.10/5/3)

Zevk etmek (sürmek).

tapuñla **zevk** u şafālar ki sürmişem daḥı ben
o zevk ile diriyem ol şafāyiçün öleyim (s.111/77/3)

KAYNAKÇA

- BANARLI. N.S. (1971). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: MEB Yayınları, c: 1.
- ERGUN. S.N. (1944). **Türk Şairleri**, C: 3, İstanbul: 1944
- GIBB. E.J.W. (1999). **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, Ankara: Akçağ Yayınları
- MAZIOĞLU. H. (1982). "Eski Türk Edebiyatı Maddesi", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara: MEB Devlet kitapları Serisi, c: 32
- ÖZMEN. Mehmet. (2001). **Ahmed-i Dâi Divanı (metin-gramer-ıpkı basım)**, Ankara: TDK Yayınları
- TDK. **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (İnteraktif Ortam-<http://tdkterim.gov.tr/atasoz>)**
- WALSH. J.R. (1973). "Turkey: Bibliographical Spectrum", Review of National Literatures, C.IV, 1, İlkbahar 1973.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*